

МЕТОДИКА ВІДОБРАЖЕННЯ ПРАЦЕОХОРОННИХ ВИТРАТ В УПРАВЛІНСЬКОМУ ОБЛІКУ.

У статті розглянуто основні проблеми охорони праці на вугільних підприємствах в сучасних умовах розвитку економіки. Досліджено формування працезохоронних витрат за допомогою їх деталізації та доповнення їх статей. Удосконалено методика витрат на охорону праці в управлінському обліку.

Ключові слова: витрати на охорону праці, інформаційні ресурси, статті витрат, місця виникнення праце охоронних витрат.

В статье рассмотрены основные проблемы охраны труда на угольных предприятиях в современных условиях развития экономики. Исследовано формирование трудоохранных расходов с помощью детализации и дополнения их статей. Усовершенствована методика расходов на охрану труда в управленческом учете.

Ключевые слова : расходы на охрану труда , информационные ресурсы, статьи расходов , места возникновения трудоохранных расходов.

In the article the basic problems of safety in coal mines in modern conditions of economic development. Formation of pratseohoronnyh costs through their detail and supplement their articles. The technique of labor protection costs in management accounting .

Keywords: costs of labor protection , information resources, expenditure , place of origin bodied security costs.

Постановка проблеми. Управління господарською діяльністю підприємств вугільної галузі економіки потребує сучасного інформаційного забезпечення, важливу частину якого складають дані про витрати на охорону праці – одного з найважливіших елементів процесу праці. Така інформація являє собою найбільший інтерес для реальних і потенційних користувачів

інформаційних ресурсів. Формуванню витрат на охорону праці, та її безпеку передуює складна облікова робота, від якої залежить достовірність та об'єктивність інформації, що необхідна для прийняття управлінських рішень менеджерами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблему охорони праці, техніки безпеки та промислової санітарії вивчали такі вчені, як М.П. Гандзюк [5], Л.В. Дементій [6], В.І. Прокопенко [9], проблему обліку соціальних витрат, в тому числі витрат на охорону праці і техніку безпеки: І.В. Жиглей [7], І.В. Замула [8], М.С. Пушкар [10].

Мета та постановка завдання. Можливості створення системи обліку та аналізу в умовах посилення соціально-економічних відносин у сфері праці та її охорони потребують глибшого вивчення та якісно нового підходу до отримання інформації, яку використовують для управління працезахоронною діяльністю. Важливим є комплексний розгляд проблем планування, обліку й аналізу з охорони праці. Метою статті є методика відображення витрат на охорону праці в системі управлінського обліку на вугледобувних підприємствах.

Виклад основного матеріалу.

Друга половина ХХ століття стала періодом кризи для вугледобувних галузей не тільки України, а й Західної Європи в цілому. У відповідь на зміни енергетичних умов у структурі глобального видобутку вугілля та зміни щодо уряду країни до державної підтримки гірничої галузі видобуток кам'яного вугілля суттєво зменшився [1, с.43]. Економічною основою кризи вугледобувної галузі є перевищення витрат на виробництво вугільної продукції над доходами від її реалізації. Враховуючи виняткове значення вугільної промисловості для національної економіки та важливість досягнення простого відтворення виробництва, держава покриває частину збитків вугледобувних підприємств, зобов'язуючи останніх ефективно використовувати кошти державного бюджету шляхом зменшення собівартості вугільної продукції та підвищення продуктивності праці.

Перед гірничодобувними підприємствами за останні 7 років постає проблема пошуку резервів виробництва. Визнано фахівцями, що тільки ті підприємства, які знайдуть найбільш оптимальні напрями управління витратами на видобування вугілля, витрат за всією ланкою виробничо-збутового процесу [2, с.81], в тому числі витрат на охорону праці та техніку безпеки, зможуть рентабельно працювати в майбутньому. Це спричиняє потребу ведення фінансового й управлінського обліку від ступеня якості інформації від якого залежить прийняття управлінських рішень, причому ці рішення повинні у взаємозв'язку враховувати не тільки інтереси підприємства та його працівників, але й загальні завдання гірничодобувної галузі.

Основним організаційним питанням управлінського обліку є необхідність деталізації та вдосконалення складу витрат. Види аналізу, які керівництво прагне здійснювати більш чи менш регулярно, визначають необхідність деталізації складу витрат, що залежить від «детальних розширень», які необхідні для кожної статті витрат.

У сучасних умовах процес управління гірничодобувним підприємством значно ускладнився у зв'язку з наданням підприємству повної господарської та фінансової самостійності [3, с.8]. Згідно із Законом України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» зазначається: «підприємство самостійно розробляє систему і форми управлінського обліку, звітності і контролю господарських операцій, враховуючи особливості своєї діяльності та технології обробки облікових даних», тому реєстри зведеного й деталізованого за певними критеріями і класифікаторами обліку витрат на охорону праці, їх форма, структура, способи обробки і групування даних обирають на розсуд власника кожного окремого керівника шахти та головного бухгалтера.

В умовах критичної ситуації у вугільній промисловості в галузі охорони праці та зростання вимог до безпеки праці важливо поряд з оцінкою виробничих процесів отримувати детальну інформацію про працезахоронну діяльність, витрати на неї та їх ефективність. Облік працезахоронної діяльності, залежно від його завдань, можна поділити на облік, спрямований на отримання

даних для складання форм фінансової звітності – фінансовий облік та облік, спрямований на отримання інформації для прийняття управлінських рішень щодо формування соціальної стратегії шахти, оцінки ефективності витрат у розрізі праце охоронних заходів; встановлення ціни на вугілля з врахуванням реальних витрат на його виробництво; контролю за нормами витрат – управлінський облік.

Управлінський облік працезохоронної діяльності покликаний вирішити такі завдання:

- визначення планових витрат на здійснення працезохоронних заходів і джерел їх фінансування;
- формування кошторису витрат на працезохоронну діяльність та контроль за його виконанням;
- складання внутрішньої звітності у розрізі сегментів працезохоронної діяльності для потреб менеджменту.

На відміну від фінансового обліку, який призначений до формування інформації з точки зору її корисності і прийняття рішень, управлінський облік передбачає витратно-орієнтовану позицію за формування собівартості в розрізі процесів технології видобутку вугілля та служб управління. Важливим завданням управлінського обліку є передбачення результатів майбутніх операцій.

Для ефективного управління працезохоронною діяльністю управлінський облік повинен представити самостійно розроблений склад витрат на працезохоронну діяльність, визначити метод формування витрат та їх контролю. На основі досліджень автор пропонує такий перелік статей витрат на працезохоронну діяльність:

- загальноприйняті статті витрат (обладнання, заробітна плата, матеріали);
- умовні витрати (штрафи, пільги та компенсації, відшкодування збитку);
- витрати на управління природоохоронною діяльністю та витрати на ліквідацію наслідків нанесеного збитку. Таким чином у системі управлінського обліку рекомендуємо вести облік витрат на працезохоронну діяльність за їх видами, господарські операції, пов'язані з працезохоронною активністю

підприємства, необхідно відображати на спеціальному рахунку «Витрати працезахоронної діяльності»

Деталізований облік працезахоронних витрат повинен бути організований на декількох рівнях, щоби задовільнити інформаційні потреби різних користувачів. Посилення контролю за окремими групами витрат, встановлення конкретної відповідальності за використання ресурсів можна досягти методом групування витрат за місцями виникнення і сферами відповідальності.

Під місцями виникнення працезахоронних витрат зазвичай прийнято розуміти структурні підрозділи підприємства – служби, цехи, дільниці, процеси. Місця виникнення витрат пов'язані зі сферами відповідальності, оскільки у кожному місці виникнення витрат призначені відповідальні особи за ті чи інші витрати. У кожному місці витрат може бути кілька сфер відповідальності (комірник, механік, інженер, маркшейдер, бригадир та ін.).

Щорічно службою охорони праці проводиться аналіз стану травматизму, профзахворюваності та аварійності за минулий рік, який включає в себе деталізацію цих пригод за видами, місцями, тяжкості, трудовим та іншими показниками.

Оперативний облік та експрес-аналіз травматизму на шахті здійснюється щомісячно для дослідження причин травматизму, розробки оперативних заходів для його попередження. Аналізуються і прогножуються небезпечні і шкідливі фактори і створюються належні умови праці для працівників відповідно до нормативно-правовими актами.

Службою охорони праці розробляються і затверджуються директором підприємства щорічний план поліпшення умов і охорони праці підприємства з розбивкою обсягів робіт по кварталах, термінів виконання та встановленням відповідальних осіб за їх виконання. Щорічно з розбивкою по кварталах і щомісяця більш детально повинен складати план роботи служби охорони праці підприємства, який передбачає розробку графіків комплексного та цільового обстеження охорони праці на дільницях. Службою охорони праці розробляється перелік обов'язків та прав з охорони праці керівних працівників і спеціалістів шахти (підприємства) в посадові інструкції [4, с. 56-61].

Службами підприємства під керівництвом служби охорони праці розробляються професійні інструкції з охорони праці, безпечного виконання робіт і поведінки у шахті (на робочому місці) гірників (робочих), якщо галузеві типові інструкції не повністю відповідають специфіці підприємства.

Технологічною службою шахти спільно з начальником відповідної ділянки розробляються, узгоджуються зі службою охорони праці і затверджуються директором (головним інженером) у встановлені Правилами безпеки терміни проекти, паспорти, технологічні схеми, інструкції та інші документи і заходи, що забезпечують безпеку технологічних процесів, машин, устаткування і матеріалів.

Поточне планування заходів з охорони праці (в цеху, на службі) і робочому місці здійснюється начальником дільниці на найближчу перспективу (місяць, тиждень, конкретну дату, добу, зміну) відображають у книзі розпоряджень керівника дільниці або книзі нарядів.

Підставою для поточного планування є: обсяги та строки виконання робіт з річного (перспективного) плану поліпшення умов і охорони праці; поточного плану заходів з охорони праці підприємства; календарних планів гірничих та інших робіт; графіки планово-запобіжних оглядів і ремонтів машин та обладнання; приписів контролюючих органів і посадових осіб; невідповідності робочих місць, машин і механізмів правилам безпеки; заходи, запропонованих комісіями за результатами розслідування нещасних випадків, профзахворювань і аварій; наказу директора підприємства та ін. Для організації на підприємстві та контролю безпечного ведення робіт передбачається визначений нормами і розрахунками штат керівників робіт і фахівців служби охорони праці.

З метою організації робіт без аварій і травматизму директор призначає керівників технічної, виробничої, енергомеханічної та інших служб, персональний склад керівників робіт і працівників служби охорони праці на визначені ділянки роботи і в зміни.

Заходи з охорони праці та техніки безпеки на вугільних підприємствах розробляють працівники відділу охорони праці, служба вентиляції та техніки безпеки. Результати цих служб впливають на величину витрат у виробничих

підрозділах у процесі виконання працезохоронних заходів. До сфери відповідальності інженерів відділу охорони праці попадають ті витрати, які виникають на ділянках видобутку вугілля. На практиці вказані групувальні ознаки в плануванні і обліку працезохоронних витрат не застосовують. Разом з тим використання номенклатури статей витрат за видами і характером виконуваних робіт створюють умови для їх деталізації і групування за місцями виникнення і сферами відповідальності, що посилює контроль і дозволяє:

- вирахувати значну частину витрат на праце охоронну діяльність за місцями їх виникнення та посилити відповідальність керівників підрозділів;
- організувати планування й облік виконання робіт з аналізом та контролем витрат;
- пов'язати витрати на охорону праці та техніку безпеки з обсягами продукції виробничих підрозділів шахти;
- встановити «головні» сфери відповідальності за рівень витрат праце охоронного призначення та причини відхилень від них.

На основі детального вивчення специфіки працезохоронних витрат, які виникають на підприємствах вугледобування, а також інформаційних запитів менеджменту щодо цих витрат, враховуючи особливості організації облікових процедур, нами пропонується форма реєстру обліку працезохоронних витрат – «Відомість обліку витрат на працезохоронну діяльність».

Цей реєстр на вугледобувних підприємствах пропонуємо складати за такою схемою:

- витрати на роботи з удосконалення управління охороною праці (придбання засобів, створення комп'ютеризованих навчально-методичних кабінетів, витрати на навчання);
- програма дегазації (витрати на засоби, щодо дегазації вугільних пластів);
- реконструкція шахтної вентиляції (витрати на засоби щодо запобігання загадуванню та запиленню гірничих виробок);

- поліпшення умов праці та стану здоров'я працівників (придбання засобів індивідуального захисту, медичне обстеження працівників, профілактичні засоби з побутового забезпечення умов праці);
- посилення протипожежного захисту (придбання засобів поліпшення протипожежного захисту, забезпечення шахт комплексними системами протипожежного захисту, витрати на засоби протипожежного захисту виробок та поверхневих комплексів шахт, витрати на експертні обстеження). У другій частині потрібно здійснювати перегрупування витрат за статтями кошторису.

Дані про витрати переносять у відомість з первинних попередньо згрупованих документів. На основі даних про витрати на працезахоронну діяльність за їх функціональними видами пропонуємо в кінці року (кварталу) формувати «Зведену відомість обліку витрат на охорону праці»(табл.1), в якій вказувати величину працезахоронних витрат, передбачену кошторисом, фактичне їх значення за кожен місяць та наростаючим підсумком з початку року, що дозволить аналізувати рівень відхилень фактичних витрат від запланованих, їх динаміку, що підвищує аналітичність даних про витрати на працезахоронні заходи.

Разом з тим, обов'язково треба мати на увазі вимогу, згідно з якою всі зміни в методах обліку повинні знайти відображення в обліковій політиці підприємства і його робочому плані рахунків.

На основі розроблених таблиць керівництво шахти може здійснити аналіз показників вигод та витрат, порівнюючи витрати на охорону праці з виробничими і трудовими показниками. Управлінський персонал страждає скоріше від недостатньої ніж від надмірної деталізації інформаційних ресурсів. У багатьох випадках після комп'ютеризації обліку шахти не переглядають методик організації масиву інформаційних ресурсів. Незважаючи на збільшення інформаційних ресурсів, сукупні витрати на обробку даних з допомогою комп'ютерних програм для управлінського обліку не зростають, а обґрунтування виробничих планів та управлінських рішень зростає. Існують приклади і необґрунтовано дорогих комп'ютерних систем, творці яких орієнтувалися на максимальне отримання інформації для можливих видів

аналізу виявилися неефективними, через їх епізодичну експлуатацію і відсутності достатнього масиву даних для обробки.

Детальна інформація може відіграти вирішальну роль при аналізі повних витрат або проведення альтернативних методів аналізу витрат. Методика обліку витрат працезахоронної діяльності в регістрах зведеного обліку витрат, запропонованої автором, спрямована на задоволення інформаційних потреб управлінського персоналу відділу охорони праці та управління процесом створення безпечних умов на робочих місцях вугільних шахт.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок.

Для прийняття ефективних тактичних і оперативних рішень щодо приведення ресурсного потенціалу шахти у відповідність до вимог нормативно-правових актів з охорони праці запропоновано складати графіки результативності витрат на охорону праці і техніку безпеки та таблиці, де наводити перелік витрат (робіт, послуг), які здійснює шахта, список небезпечних виробничих чинників і способи роботи з небезпечними чинниками. Інформацію про витрати на охорону праці доцільно узагальнювати відповідно до інформаційних запитів менеджменту трьох рівнів (вищого, середнього та нижчого), а також за сферами відповідальності та структурними підрозділами шахт. Для цього запропоновано складати щомісячну внутрішню звітність з працезахоронних витрат, у розрізі окремих статей, а загальні дані по шахті – відобразити у Зведеній відомості обліку витрат на охорону праці, які забезпечуватимуть інформацією щодо вартісної оцінки працезахоронних заходів, динаміки, що дасть змогу отримати інформацію для їхнього аналізу.

Література:

1. *Аверипцев Э. А.* Философский энциклопедический словарь / Э. А. Аверипцев ; редкол. : С. С. Арабиогли, Л. Ф. Ильичев и др. – [2-е изд.]. – М. : Сов. энцикл., 1989. – 815 с.

2. *Амоша А. И.* Адаптация организационных структур управления угольной промышленности Украины к рыночным условиям хозяйствования /

А. И. Амоша, Е. Н. Братков, Л. Н. Рассуждай // Уголь Украины. – 2005. – № 1. – С. 16–20.

3. *Афанасьев В. Г.* Человек в управлении обществом / В. Г. Афанасьев. – М. : Политиздат, 1997. – 382 с.

4. *Булгакова Ю. Ф. Яйло В.В.* Охрана труда в угольной промышленности : уч. пособ. [для студ. горных спец. высш. учеб. завед.] / Ю. Ф. Булгакова, С. Н. Александров, В. В. Яйло. – Донецк : РИА ДонНТУ, 2007. – 516 с.

5. *Гандзюк М. П.* Основи охорони праці : підруч. / М. П. Гандзюк, Є. П. Желібо, М. О. Халімовський ; за ред. М. П. Гандзюка. – [5-те вид.]. – К. : Каравелла, 2011. – 384 с.

6. *Дементій Л. В.* Охорона праці в галузі / Л. В. Дементій, Г. Л. Юсіна, Г. І. Чижиков. – Краматорськ : ДДМА, 2006. – 296 с.

7. *Жиглей І. В.* Бухгалтерський облік соціальної відповідальної діяльності суб'єктів господарювання: необхідність та орієнтири розвитку : моногр. / І. В. Жиглей. – Житомир : ЖДТУ, 2010. – 496 с.

8. *Замула І.* Екологічні витрати: класифікація та бухгалтерське відображення / І. Замула, Н. Малюга // Бухгалтерський облік і аудит. – 2009. – № 5. – С. 35–41.

9. *Прокопенко І. Ф.* Методика і методологія економічного аналізу : навч. посіб. / І. Ф. Прокопенко, В. І. Ганін. – К. : ЦУЛ, 2008. – 430 с.

10. *Пушкар М. С.* Ідеальна система обліку: концепція, архітектура, інформація / М. С. Пушкар, М. Г. Чумаченко. – Тернопіль : Карт-бланш, 2011. – 335 с.

